

Крушельницький Микола Володимирович

аспірант

Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»

Крушельницкий Николай Владимирович

аспірант

Национального научного центра «Институт аграрной экономики»

Krushelnytskyi Mykola

Postgraduate Student of the

National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics»

ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ

УСИЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ АГРАРНЫХ ФОРМИРОВАНИЙ

ENHANCING SOCIO-ECONOMIC RESPONSIBILITY OF THE AGRARIAN FORMATIONS

Анотація. Розвиток сільських територій та добробут їх жителів залежить не лише від ефективності відповідної політики держави та місцевих органів влади, але й від поведінки суб'єктів господарювання, зокрема в сфері соціально-економічної відповідальності. Тому державні інституції повинні всіляко стимулювати підвищення соціально-економічної відповідальності аграрного бізнесу, а державна політика щодо сільських територій – містити інструменти та механізми дієвого впливу на поведінку суб'єктів господарювання. Стаття присвячена обґрунтуванню концептуальних засад розвитку соціально-економічної відповідальності аграрних формувань в забезпеченні добробуту жителів українського села. Здійснено аналіз головних компонентів посилення соціально-економічної відповідальності аграрних формувань, якими виступають: правове регулювання, мотиваційні програми, просвітницька робота державних інституцій, залучення суб'єктів господарювання в громадську діяльність. Обґрунтовано концептуальні засади участі державних інституцій у підвищенні соціально-економічної відповідальності аграрних формувань. Зосереджено увагу на необхідності більш широкого залучення галузевих громадських організацій та суб'єктів господарювання до громадських заходів та соціальних ініціатив. На підставі аналізу наукових публікацій було визначено, що посилення соціально-економічної відповідальності аграрних формувань повинно бути одним із ключових завдань реформування вітчизняної аграрної економіки. Посилення соціально-економічної відповідальності аграрних формувань матиме позитивний вплив на розвиток кадрового потенціалу підприємства (зменшується плинність кадрів, підвищується їх мотивація до праці), відносини з партнерами та інвесторами (зростає довіра до компанії та рівень інвестиційної привабливості), клієнтами (бренд стає більш привабливим та споживаним, репутація компанії покращується).

Ключові слова: соціально-економічна відповідальність, агробізнес, державні інституції, громадська діяльність, соціальне партнерство.

Аннотация. Развитие сельских территорий и благосостояние их жителей зависит не только от эффективности соответствующей политики государства и местных органов власти, но и от поведения субъектов хозяйствования, в частности в сфере социально-экономической ответственности. Поэтому государственные институты должны всячески стимулировать повышение социально-экономической ответственности аграрного бизнеса, а государственная политика относительно сельских территорий – содержать инструменты и механизмы действенного влияния на поведение субъектов хозяйствования. Статья посвящена обоснованию концептуальных основ развития социально-экономической ответственности аграрных формирований в обеспечении благосостояния жителей украинского села. Осуществлен анализ главных компонентов усиления социально-экономической ответственности аграрных формирований, которыми выступают: правовое регулирование, мотивационные программы, просветительская работа государственных институтов, привлечение субъектов хозяйствования в общественную деятельность. Обоснованы концептуальные основы участия государственных институтов в повышении социально-экономической ответственности аграрных формирований. Уделено внимание необходимости более широкого привлечения отраслевых общественных организаций и субъектов хозяйствования к общественным мероприятиям и социальным инициативам. На основании анализа научных публикаций было определено, что усиление социально-экономической ответственности аграрных формирований должно быть одним из ключевых задач реформирования отечественной аграрной экономики. Усиление социально-экономической ответственности аграрных формирований будет оказывать положительное влияние на развитие кадрового потенциала предприятия (снижается текучесть кадров, повышается их мотивация к труду), отношения с партнерами и инвесторами (возрастает доверие к компании и уровень инвестиционной привлекательности), клиентами (бренд становится более привлекательным и потребляемым, репутация компании улучшается).

привлечение субъектов хозяйствования в общественную деятельность. Обоснованы концептуальные основы участия государственных институтов в повышении социально-экономической ответственности аграрных формирований. Сосредоточено внимание на необходимости более широкого привлечения отраслевых общественных организаций и субъектов хозяйствования к общественным мероприятиям и социальным инициативам. На основании анализа научных публикаций было определено, что усиление социально-экономической ответственности аграрных формирований должно быть одной из ключевых задач реформирования отечественной аграрной экономики. Усиление социально-экономической ответственности аграрных формирований окажет положительное влияние на развитие кадрового потенциала предприятия (уменьшается текучесть кадров, повышается их мотивация к труду), отношения с партнерами и инвесторами (растет доверие к компании и уровень инвестиционной привлекательности), клиентами (бренд становится более привлекательным и потребляемым, репутация компании улучшается).

Ключевые слова: социально-экономическая ответственность, агробизнес, государственные институты, общественная деятельность, социальное партнерство.

Summary. The development of rural areas and the villagers welfare depend not only on the effectiveness of the respective policies of the state and local authorities, but also on the behavior of business entities, in particular in the area of socio-economic responsibility. Therefore, state institutions should in every possible way stimulate the enhancing socio-economic responsibility of the agrarian formations, and the state policy in rural areas – contain tools and mechanisms for effective influence on the behavior of business entities. The article is devoted to substantiation the conceptual bases for the development of the socio-economic responsibility of agrarian formations in ensuring the welfare of the Ukrainian village inhabitants. The analysis of the main components of enhancing socio-economic responsibility of the agrarian formations was carried out. Such components include: legal regulation, motivational programs, educational work of state institutions, attraction of business entities to public activities. The conceptual bases of participation of state institutions in enhancing socio-economic responsibility of the agrarian formations were grounded. Attention is focused on the need for wider involvement of the branch public organizations and business entities in public activities and social initiatives. Based on the analysis of scientific publications, it was determined that the enhancing socio-economic responsibility of the agrarian formations should be one of the key tasks of reforming the domestic agrarian economy. Enhancing socio-economic responsibility of the agrarian formations will have a positive impact on the development of the enterprise personnel potential (reduced staff turnover, motivation for work increases), relations with partners and investors (trust in the company and the level of investment attractiveness), customers (brand becomes more attractive and consumed; the company's reputation is improving).

Key words: socio-economic responsibility, agribusiness, state institutions, public activities, social partnership.

Постановка проблеми. Розвиток сільських територій та добробут жителів села залежить не лише від ефективності відповідної політики держави та місцевих органів влади, але й від поведінки суб'єктів господарювання, зокрема в сфері соціально-економічної відповідальності. Аграрні формування виступають безпосередніми користувачами природних ресурсів сільських територій, місцевої транспортної інфраструктури, забезпечують робочими місцями сільське населення. Відтак державні інституції повинні всіляко стимулювати підвищення соціально-економічної відповідальності аграрного бізнесу, а державна політика щодо сільських територій — містити інструменти та механізми дієвого впливу на поведінку суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений нами аналіз наукових публікацій на порталі Наукова періодика України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [2] свідчить, що вітчизняними вченими приділяється значна увага визначенню сутності поняття «соціальна відпові-

дальність»; розкриттю корпоративної соціальної відповідальності як чинника підвищення ефективності сучасного бізнесу; вивченню зарубіжного досвіду становлення та розвитку соціальної відповідальності.

Дотичними до діяльності аграрних формувань в аспекті соціально-економічної відповідальності є праці таких авторів як Т. В. Калінеску та Л. В. Альошкіна [3], В. В. Кужель [5], Г. П. Пасемко та С. В. Шевченко [6], Н. П. Резнік [7], Л. В. Сус та Ю. А. Карпишин [8]. Незважаючи на значний внесок названих дослідників у вирішення проблем соціально-економічної відповідальності аграрного бізнесу, питання її посилення в сучасних умовах залишається недостатньо вивченим, а тому є актуальним на часі.

Метою статті є обґрунтування концептуальних засад посилення соціально-економічної відповідальності аграрних формувань в забезпеченні розвитку українського села.

Виклад основного матеріалу. Важливим напрямком економічної політики державних інституцій є

забезпечення соціально-економічного розвитку, що неможливо досягти без внеску аграрних формувань в частині дотримання ними соціально-економічної відповідальності. Даний розвиток включає забезпечення балансу інтересів держави, суспільства і бізнесу, прогресивний розвиток економіки та дотримання високих стандартів у соціальній сфері.

В країнах Європейського Союзу державні інституції здійснюють широкомасштабні заходи стимулювання та посилення соціально-економічної відповідальності компаній. Дієвість таких заходів залежить від рівня розвитку інституцій, культури поведінки суб'єктів господарювання, особливостей та економічного укладу регіону, розвиненості принципів соціально-економічної відповідальності компаній.

В Україні посилення соціально-економічної відповідальності аграрних формувань займає важливе місце в процесі розробки Стратегії розвитку аграрного сектору економіки. Факторами, що сприяють посиленню соціально-економічної відповідальності аграрних формувань в нашій країні, є: вектор європейської інтеграції України, що обумовлює вдосконалення законодавчої бази на основі європейських норм; зростання числа аграрних компаній в яких присутні інвестиції з закордону, та які здійснюють свою діяльність на основі правил та принципів ведення сільськогосподарського бізнесу відповідно міжнародних вимог; підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом; підписання Меморандуму про соціальну відповідальність бізнесу; Форум соціальної відповідальності бізнесу в Україні [4].

На основі проведеного дослідження нами виділено наступні види інструментів та програм регулювання й посилення соціально-економічної відповідальності аграрних формувань (табл. 1).

Реалізація інструментів посилення соціально-економічної відповідальності аграрних формувань включає, в першу чергу, вибір найбільш ефективного для даної ситуації і по своїй суті є складним політичним процесом.

Програми регулювання та програми переконання підштовхують аграрні формування займатися соціально-економічною відповідальністю, використовуючи при цьому широкий асортимент інструментів впливу. Програми регулювання базуються на законодавчій владі і використовуючи її вплив здійснюють контроль та накладають санкції за нездійснення соціально-економічних заходів. Програми переконання залучають методіку переконання, використовують інформацію та маніпуляції, апелюють до нормативних основ компаній [5].

Регулювання соціально-економічної відповідальності аграрних компаній в нашій державі має свої особливості. Нормативно-правова база, що функціонує в Україні, покладає здійснення соціальної та економічної політичної діяльності на відповідні державні інститути, що в результаті створюють умови при яких участь компаній в здійсненні цієї політики невагома.

Погоджуємося з Л. В. Сус та Ю. А. Карпишиним, що розвиток (посилення) соціально-економічної відповідальності вимагає активних зусиль та узгоджен-

Таблиця 1

Інструменти та програми регулювання соціально-економічної відповідальності аграрних формувань

Програми	Інструменти				
	Домінуючий інструмент політики	Позитивна мотивація	Негативна мотивація	Засоби контролю	Проблеми реалізації
Програми регулювання	Загальні правила	Контракт Дозвіл Права	Заборони Розпорядження Контроль	Контроль на рівні поведінки	Опір з боку тих, на кого орієнтована програма та порушення норм
Мотиваційні програми	Мотивація економічна	Субсидії та гранти	Податки Виплати Штрафи	Контроль на рівні мотивацій	Невизначені наслідки та проблеми координації
Програми переконання	Комунікація	Розповсюдження інформації Заохочення Заклики	Дезінформація Докір Загрози	Контроль на рівні установок	Низька ефективність і невисокий рівень контролю
Програми залучення в громадську діяльність	Організація	Розширення сфери суспільних послуг	Скорочення сфери суспільних послуг	Контроль на рівні пропозиції робочої сили	Успіх залежить від привабливості збиткового або недостатнього інвестування

Джерело: сформовано автором на основі [1]

ня інтересів усіх сторін цього процесу. Зокрема, дослідники пишуть: Питаннями розвитку соціальної відповідальності агробізнесу мають перейматися не лише самі компанії, громадські об'єднання ділової спільноти, експертні й міжнародні організації, але й органи державної влади, як це робиться в багатьох країнах світу. Державне регулювання діяльності агрохолдингів має стати частиною механізму державної політики щодо розвитку соціальної відповідальності бізнесу. При цьому регуляторна політика держави має бути спрямована на побудову соціального діалогу між владою та бізнесом з метою зближення позицій сторін та прийняття рішення, яке забезпечить інтереси сільської громади, працівників та роботодавців, державних органів управління з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання соціально-трудових відносин [8, с. 166].

В основу більшості стратегій соціально-економічної відповідальності закладена позитивна мотивація, що, однак, не зменшує необхідності втручання державних інститутів. Програми переконання впливають на кінцевий результат під час інформування та зацікавленості аграрних формувань здійснювати соціально-економічну відповідальність й дотримуватись тих правил поведінки, які притаманні об'єктам економіки, що здійснюють цю політику [5].

Програми залучення в громадську діяльність створюють умови при яких компанії отримують більше можливостей вирішити проблеми з браком ресурсів та компетенції в сфері здійснення соціально спрямованих заходів. Державні інститути реалізуючи одноосібно політику соціальної та економічної відповідальності на сучасному етапі все більше відчувають необхідність співпраці з аграрним бізнесом, проте взаємозв'язок державної довіри з ступенем відповідальності сільськогосподарських компаній знаходиться наразі на досить низькому рівні. В значній мірі, така ситуація є результатом недосконалості законодавчої бази, на основі якої здійснюється соціальна відповідальність та економічна відповідальність.

Зазначимо, що державні органи управління в своїй політичній діяльності щодо соціально-економічної відповідальності не здійснюють прямий контроль поведінки суб'єктів господарювання, проте користуються непрямым контролем над саморегулюючими організаціями. Галузеві професійні об'єднання і асоціації як громадські неприбуткові організації, на нашу думку, повинні активно бути задіяні державою задля посилення соціально-економічної відповідальності їх членів. Враховуючи те, що такі об'єднання створюються з метою захисту і пропагування інтересів

їх учасників, вони можуть дати потужний стимул для практичного впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності якщо держава здійснюватиме активну просвітницьку підтримку і гарантуватиме відповідні преференції. До таких громадських організацій, які мають вплив на функціонування аграрних формувань, можна віднести: Асоціація тваринників України, Асоціація фермерів та приватних землевласників України, ГО «Аграрний союз України», Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України, Федерація аудиторів, бухгалтерів і фінансистів АПК України.

До несприятливих умов та бар'єрів посилення соціально-економічної відповідальності аграрних формувань варто віднести: відсутність сприйняття соціально-економічної відповідальності як діяльності, яка здійснюється з метою покращення соціального та економічного становища в державі; недостатність відповідної інституціональної бази і стимулів від держави; брак загального формування суті та розуміння, що соціально-економічна відповідальність є фактором підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств; нестача у компаній досвіду та коштів для втілення в життя соціально та економічно відповідальних ініціатив; недостатній вплив громадськості та суспільних організацій; сприйняття компаніями соціально-економічної політики як виключно сфери діяльності державних інститутів.

Відтак сьогодні гостро постає потреба руху державного вектору до розуміння значення взаємного розвитку та дій у вирішенні проблем, що стосуються соціально-економічної відповідальності. Діяльність, що здійснюється аграрними формуваннями в сфері соціально-економічної відповідальності, здебільшого замінює державні гарантії. Як наслідок суб'єкти аграрної сфери економіки нашої держави платять за реалізацію соціально-економічної відповідальності два рази — реалізуючи програми соціально-економічної відповідальності та сплачуючи податки до державного бюджету України, що є результатом відсутності розмежування соціально-економічної відповідальності аграрних формувань та державних інститутів. Неналежний рівень розвитку соціально-економічної інфраструктури в сільській місцевості призводить до створення ситуацій, в яких державні інститути створюють умови для примусової діяльності в сфері соціально-економічної відповідальності.

Зазвичай, в Україні для посилення соціально-економічної відповідальності аграрних формувань держава надає певні стимули, податкові пільги, але вони здебільшого недоступні переважній більшості компаній або їх кількість досить мізерна.

Щоб підвищити соціально-економічну відповідальність аграрних формувань державним інституціям потрібно реалізувати наступні зміни (рис. 1).

Вважаємо, що перспективи розвитку соціально-економічної відповідальності аграрних формувань в нашій державі будуть пов'язані з партнерством в цій сфері та діалогом державних інституцій, суб'єктів аграрної економіки та громадськістю. Державні інститути та аграрні формування знаходяться в взаємозв'язку, від якого безпосередньо залежить соціальний і економічний ефект, продовольча безпека нашої держави, стан соціальної сфери й благоустрою (рис. 2).

Аграрні формування в свою чергу потребують державної підтримки, особливо це стосується малих форм господарювання, що в подальшому повинно відобразитися на посиленні їхньої соціально-економічної відповідальності.

Варто зазначити, що більша частина вітчизняних аграрних формувань здійснюють соціально-еконо-

мічні заходи не в рамках реалізації стратегії соціальної корпоративної відповідальності, а з метою отримання пільгового оподаткування, послаблення тиску з боку органів місцевого самоврядування. Цей аспект, на нашу думку, має бути врахований при розробленні державних програм провадження соціальної корпоративної відповідальності в аграрній сфері.

Варто зазначити, що аграрні формування, діяльність яких відзначається високим рівнем соціально-економічної відповідальності, є більш конкурентоздатними в ринкових умовах (рис. 3).

Крім того, як зазначає Н. П. Резнік, управління, яке побудовано на принципах соціальної відповідальності забезпечує підприємству інноваційну спрямованість розвитку. Процес пошуку шляхів гармонізації інтересів власників щодо ціни, якості, безпеки та екологічності є безпосереднім каталізатором інновацій, у тому числі й пов'язаних із модерні-

Рис. 1. Участь державних інституцій в підвищенні соціально-економічної відповідальності аграрних формувань
Джерело: сформовано та узагальнено автором на основі [5]

зацією виробничих потужностей. Отже, поширення практики реалізації соціальної відповідальності на вітчизняних підприємствах АПК можна розглядати як додатковий важіль стимулювання їх інноваційного розвитку [7, с. 33].

Посилення соціально-економічної відповідальності має стосуватися здійснення аграрними формуваннями наступного:

- виготовлення продукції та надання послуг високої якості, з мінімальним вмістом шкідливих домішок та дотримання технології;
- дотримання вимог нормативно-правових актів щодо екологічного законодавства та охорони стану навколишнього середовища;
- достойна та стабільна оплата праці, виплата податкових зобов'язань та страхових зборів в обсязі і в терміни встановлені чинним законодавством;
- дотримання вимог Кодексу законів про працю України, забезпечення працівникам безпечних умов праці, надання соціальних пільг та гарантій, медичне і соціальне страхування;
- створення нових робочих місць, набір на роботу випускників навчальних закладів, підвищення кваліфікації персоналу підприємства;

- співпраця з місцевими органами влади;
- вирішення проблем громади, що стосуються соціальної інфраструктури та суспільства;
- запровадження та розвиток відносин в колективі аграрного формування, які базуються на партнерських основах;
- інвестиції в покращення житлового і пенсійного забезпечення, які мають стосуватися як самого працівника, так і його сім'ї;
- відповідальність суб'єктів аграрної економіки за рівень та якість життя населення на території, де вони безпосередньо здійснюють власну господарську діяльність;
- викриття, розвиток та впровадження інтелектуального потенціалу і творчої активності робітників, реалізація спортивно-оздоровчих й творчих можливостей колективу;
- благодійність, меценатство та спонсорство, підтримка різного роду соціальних проектів, надання допомоги громадянам та сім'ям, які цього потребують, розвиток спорту і культури.

Висновки. Таким чином, виявлено, що головними компонентами посилення соціально-економічної відповідальності аграрних формувань є: правове регулювання, мотиваційні програми, просвітницька

Рис. 2. Взаємозв'язок державних інститутів та аграрних формувань

Джерело: сформовано автором

робота державних інституцій, залучення суб'єктів господарювання в громадську діяльність. Вдосконалення правового регулювання, перш за все, має відбуватись з рамках євроінтеграційного вектора розвитку України та адаптації успішного зарубіжного досвіду. Невід'ємним елементом мотиваційних програм мають стати реальні державні преференції, що можуть бути виражені через впровадження прогресивного оподаткування, пільгового кредитування та інше. Не мале значення при цьому має ведення просвітницької роботи державними інституціями задля кращого розуміння аграрними формуваннями переваг посилення соціально-економічної відповідальності. Крім цього, держава не повинна нехтувати залученням галузевих громадських організацій

(асоціацій, спілок, федерацій) до активного здійснення соціально спрямованих заходів їх членами.

Посилення соціально-економічної відповідальності аграрних формувань матиме позитивний вплив на розвиток кадрового потенціалу підприємства (зменшується плинність кадрів, підвищується їх мотивація до праці), відносини з партнерами та інвесторами (зростає довіра до компанії та рівень інвестиційної привабливості), клієнтами (зростає імідж, бренд стає більш привабливим та споживаним, репутація компанії покращується). Як наслідок, можна очікувати підвищення ринкової вартості аграрного бізнесу, а відтак, і ширшого залучення інвестицій в розвиток вітчизняної аграрної галузі.

Рис. 3. Переваги аграрних формувань з високим рівнем соціально-економічної відповідальності
Джерело: сформовано автором на основі опрацьованих джерел [1–8]

Література

1. Гришова І. Ю., Гнатєва Т. М. Проблеми формування інноваційної системи України. Інноваційна економіка. — 2012. — № 12. — С. 54–62.
2. Інформаційний ресурс «Наукова періодика України». URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
3. Калінеску Т. В., Альошкіна Л. В. Параметризація стимулів ефективного функціонування механізму реалізації соціально-економічної політики. Часопис економічних реформ. — 2016. — № 1. — С. 97–102.
4. Корпоративна соціальна відповідальність 2005–2010: стан та перспектива розвитку: Аналітичний звіт / Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності». К., 2010. — 56 с.
5. Кужель В. В. Регулятивні інструменти посилення соціальної відповідальності бізнесу на підприємствах агропродовольчої сфери. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. — 2014. — № 3. — С. 98–105.
6. Пасемко Г. П., Шевченко С. В. Соціальна відповідальність за раціональне використання земельних ресурсів. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. — 2013. — № 8. — С. 46–55.
7. Резнік Н. П. Соціальна відповідальність бізнесу у контексті стратегічного розвитку економіки агропродовольчої сфери. Економічний форум. — 2014. — № 3. — С. 31–37.
8. Сус Л. В., Карпишин Ю. А. Стратегія державного регулювання соціальної відповідальності агрохолдингів. Облік і фінанси. — 2017. — № 4(78). — С. 162–170.

References

1. Hryshova I. Yu., Hnatieva T. M. (2012). Problemy formuvannya innovatsiinoi systemy Ukrainy. Innovatsiina ekonomika, (12), 54–62.
2. Informatsiyniy resurs «Naukova periodyka Ukrainy». Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
3. Kalinesku T. V., Alohskina L. V. (2016). Parametryzatsiia stymuliv efektyvnogo funktsionuvannya mekhanizmu realizatsii sotsialno-ekonomichnoi polityky. Chasopys ekonomichnykh reform, (1), 97–102.
4. Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist 2005–2010: stan ta perspektyva rozvytku: Analitychnyi zvit (2010). Kyiv: Tsentr «Rozvytok korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti».
5. Kuzhel V. V. (2014). Rehuliatyvni instrumenty posylennia sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu na pidpriemstvakh ahroprodovolchoi sfery. Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky, (3), 98–105.
6. Pasemko H. P., Shevchenko S. V. (2013). Sotsialna vidpovidalnist za ratsionalne vykorystannia zemelnykh resursiv. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahrarynoho universytetu im. V. V. Dokuchaieva. Ser.: Ekonomichni nauky, (8), 46–55.
7. Reznik N. P. (2014). Sotsialna vidpovidalnist biznesu u konteksti stratehichnoho rozvytku ekonomiky ahroprodovolchoi sfery. Ekonomichni forum, (3), 31–37.
8. Sus L. V., Karpishyn Yu. A. (2017). Stratehiia derzhavnoho rehuliuвання sotsialnoi vidpovidalnosti ahrokholdy-nhiv. Oblik i finansy, (4(78)), 162–170.